

Jan Powierski (1940-1999)

Jan Powierski urodził się 16 maja 1940 r. we wsi Szczuka pod Brodnicą jako syn rzemieślnika Adama i Stefanii z Stępkowskich¹. Rodzina po wojnie przeniosła się do Gorynia w powiecie iławieckim, gdzie w latach 1947-1954 Jan uczęszczał do szkoły podstawowej. Po jej ukończeniu, w związku ze śmiercią ojca (zm. 1950 r.), zamieszkał u brata Tadeusza we wsi Łubowo, w powiecie szczecineckim. W latach 1954-1958 kontynuował naukę w Państwowym Liceum Ogólnokształcącym w Szczecinku, uzyskując tam świadectwo dojrzałości. W 1958 r. rozpoczął studia historyczne na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Już w trakcie studiów podjął działalność w Kole Naukowym Historyków UMK². W kwietniu 1963 r., jeszcze jako student, wziął udział w II Ogólnopolskim Zjeździe Millenijnym w Poznaniu, wygłaszając wyróżniony I nagrodą referat *Wschodnia granica Pomorza Gdańskiego do 1309 r.*³ Na seminarium prof. Bronisława Włodarskiego przygotował i obronił 20 czerwca 1963 r. pracę magisterską *Agresja krzyżacka wobec Pomorza Gdańskiego*⁴.

18 września 1963 r. prof. B. Włodarski z poparciem „Prezydium Instytutu Historii UMK” rekomendował dyrekcji Biblioteki Głównej UMK Jana Powierskiego na stanowisko bibliotekarza Biblioteki Instytutu Historii UMK, podkreślając, że „posiada wybitne uzdolnienia naukowe, [...] zapowiada się na dobrego przyszłego pracownika naukowego”. Na wniosek dyrekcji BG UMK 24 września 1963 r. Jan Powierski został zatrudniony (licząc od 16 września 1963 r.) i pracował w Bibliotece IH UMK

¹ Najważniejsze dotychczasowe opracowania dotyczące postaci i twórczości Jana Powierskiego: B. Śliwiński, Wstęp, w: Polska, Prusy, Ruś. Gdańskie studia z dziejów średniowiecza, nr 2: Rozprawy ofiarowane prof. zw. Janowi Powierskiemu w trzydziestelecie pracy naukowej, Gdańsk 1995, s. 5-6; Bibliografia publikacji J. Powierskiego za lata 1965-1994, oprac. D. A. Dekański (z uzupełnieniami B. Śliwińskiego), tamże, s. 11-22, jak też wykaz przewodów doktorskich, w których J. Powierski był promotorem; najszerzej dotychczas D. A. Dekański, Jan Powierski (1940-1999). Historyk. Znaczący dziejów średniowiecznych Polski, Prus i Rusi. Nauczyciel akademicki, RG, 59, 1999, z. 2, s. 5-33 (z uzupełnieniem bibliografii za lata 1994-1999, oraz wykazem przewodów doktorskich, w których J. Powierski pełnił funkcję promotora); nekrologi: W. Długokęcki, Profesor Jan Powierski 1940-1999, KMW, 1999, nr 4, s. 685-690, B. Śliwiński, Jan Powierski (1940-1999), ZH 65, 2000, z. 1, s. 217-222; J. Trupinda, In memoriam prof. dr hab. Jan Powierski (1940-1999), Rocznik Elbląski 17, 2000, s. 279-280.

² Przygotował wówczas artykuł: J. Powierski, Organizacje młodzieżowe, w: Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1956-1965, Toruń 1965, s. 232-247.

³ Pokłosiem był artykuł: J. Powierski, Kształtowanie się granicy pomorsko-pruskiej w okresie od XII do początków XIV wieku, cz. I, ZH 30, 1965, z. 2, s. 7-32; cz. II, ZH 30, 1965, z. 3, s. 7-26.

⁴ Pokłosiem był artykuł: J. Powierski, Przyczynek do dziejów politycznych Pomorza Gdańskiego na przełomie XIII i XIV wieku, ZN UMK, Historia, z. 2, 1966.

do 31 września 1965 r. Jednocześnie u swego mistrza pisał rozprawę doktorską, od 1 czerwca 1965 r. pobierając półtoraroczne stypendium doktorskie przyznawane przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego. 1 września 1965 r. prof. B. Włodarski otrzymał do obsady etat w swojej Katedrze Historii Polski do XV wieku i Nauk Pomocniczych Historii. Uzasadniając kandydaturę nowego pracownika, pisał w konkluzji: „mgr Jan Powierski posiada zdolności badawcze i nabył już przygotowanie naukowe, wobec tego będzie rzeczą bardzo pozytywną zatrudnienie go w naszym Uniwersytecie w charakterze pracownika naukowego”; podkreślał też jego dające się zauważyć od początku „wybitne zdolności analityczne i zamiłowanie do pracy naukowej”⁵. Wniosek został zatwierdzony 7 września 1965 r. przez Radę Wydziału Humanistycznego UMK, 23 września przez Komisję Kwalifikacyjną; 24 września rektor UMK powołał Jana Powierskiego na stanowisko starszego asystenta na okres od 1 września 1965 r. do 30 września 1968 r.⁶

17 marca 1967 r. Jan Powierski obronił dysertację doktorską *Rola Pomorza Gdańskiego w stosunkach polsko-pruskich w okresie przedkrzyżackim*, recenzentami byli prof. Aleksander Gieysztor i prof. Tadeusz Grudziński⁷. Wniosek Rady Wydziału Humanistycznego UMK w sprawie nadania mu stopnia doktora Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego zatwierdziło 29 maja 1967 r. Na wniosek Rady Wydziału Humanistycznego UMK z 12 grudnia 1967 r., od 1 lutego 1968 r. zatrudniony został na etacie adiunkta, na okres do 31 stycznia 1971 r. (następnie przedłużony na czas nieograniczony). Rozpoczął też przygotowania do napisania rozprawy habilitacyjnej, wpierv o roboczym tytule *Studia nad osadnictwem Polski północno-wschodniej w X-XIII wieku*, następnie *Problem pruski w XIII w. Zagadnienia polityczne*. W latach 1964-1971 (z przerwą w okresie stypendium w ZSRR) był opiekunem Studenckiego Koła Historyków UMK.

W 1968 r. rozprawa doktorska, znacznie objętościowo okrojona i pod zmienionym tytułem, została opublikowana przez Towarzystwo Naukowe w Toruniu⁸. Monografia nie ograniczała się do zagadnień politycznych, autor zajął się również szczegółowo zagadnieniami etnicznymi i środowiskiem geograficznym tytułowego pogranicza, rozwijał już wcześniej sygnalizowane zainteresowania kwestami językoznawczymi⁹. Ta rozległość horyzontów, patrzenie na historię średniowiecza szerzej niż tylko przez pryzmat dziejów politycznych, była stałą cechą jego późniejszej naukowej twórczości¹⁰. W przywołanej monografii J. Powierski sporo miejsca poświęcił

⁵ Archiwum Uniwersytetu Gdańskiego (dalej Archiwum UG), 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG (akta z UMK Toruń).

⁶ Archiwum UG, 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG (akta z UMK Toruń).

⁷ Archiwum UG, 1067/4, Teczka – Wniosek o nadanie tytułu naukowego profesora, dyplom doktorski.

⁸ J. Powierski, *Stosunki polsko-pruskie do 1230 r. ze szczególnym uwzględnieniem roli Pomorza Gdańskiego*, Toruń 1968, ss. 211.

⁹ J. Powierski, *Najdawniejsze nazwy etniczne z terenu Prus i niektórych obszarów sąsiednich*, KMW, 1965, nr 2, s. 161-183.

¹⁰ Zob. J. Powierski, *Z najdawniejszych badań nad rolą środowiska geograficznego w dziejach północno-wschodnich ziem Polski w średniowieczu*, KMW, 1976, nr 1, s. 93-120. Z wielu prac sięgających do zagadnień językoznawstwa zob. m.in. J. Powierski, *Pierwszy tom nowego słownika języka pruskie-*

kwestiom gospodarczym, wymianie handlowej polsko-pomorsko-pruskiej, dając szeroką charakterystykę poziomu ekonomicznego plemion pruskich, ale też roli Gdańska w państwie wczesnopiastowskim. Do podjętych w rozprawie niektórych wątków, jak misja św. Wojciecha¹¹ czy relacje Władysława Hermana z synami: Zbigniewem i Bolesławem Krzywoustym (na szerokim tle politycznym), wracał później w kolejnych artykułach¹². Stał też od początku na stanowisku, że wczesnośredniowieczne słowiańskie osadnictwo sięgało w Pomezaniu po jezioro Drużno, rzekę Dzierżgoń i Jeziorak, cofając się z czasem (głównie w XII w.) przed ekspansją Prusów. Wsparty przez archeologów, polemizował w następnych latach z patrzącymi na to inaczej historykami (zwłaszcza Gerardem Labudą, Henrykiem Łowmiańskim), szeregiem (pokaźnych rozmiarów) prac uzasadniając swoje stanowisko¹³. Jego ustalenia są obecnie akceptowane¹⁴. W rozprawie doktorskiej poruszył też problem wywodzenia się tzw. Sobiesławowiców, dynastii książęcej rządzącej Pomorzem Wschodnim w latach 1227-1294 z polskiego możnowładztwa, wskazując konkretnie na małopolsko-sieradzki ród Lisów. Kwestia nie była nowa, niemniej w późniejszych pracach wątek ten (także we współpracy z Błażem Śliwińskim) rozwijał i uzasadniał. Dyskusja do dziś nie została rozstrzygnięta, choć ma niebagatelne znaczenie przy próbie określenia miejsca Pomorza Wschodniego w strukturze państwa polskiego w XII – początkach XIII w. (inkorporacja czy tylko narzucenie zwierzchności).

Wczesnośredniowieczna Polska (a zwłaszcza Kujawy), Pomorze, Prusy i Krzyżacy należały od początku do głównego nurtu zainteresowań naukowych Jana Powierskiego. Opublikował pierwsze artykuły dotyczące najwcześniejszych dziejów Bydgoszczy (na tle konfliktów Świętopełka gdańskiego z Kazimierzem kujawskim i Krzyżakami) i wydarzeń kujawskich z okresu buntu przeciwko księciu Siemomysło-

go (V. N. Toporow, *Pruskij jazyk, Slovar A-D*, Moskva 1975), KMW, 1978, nr 4, s. 567-623; tenże, *Drugi tom słownika pruskiego* (Toporow, *Pruskij jazyk, Slovar E-H*, Moskva 1979), KMW, 1981, nr 1, s. 123-140; Był też, co przecież wyjątkowe, recenzentem dysertacji doktorskiej A. Pospiszyłowej, *Toponimia południowej Warmii. Nazwy miejscowe*, Olsztyn 1987, zob. tu W. Długokęcki, Profesor Jan Powierski (jak w przyp. 1), s. 687, przyp. 5.

¹¹ Któremu już wcześniej poświęcił osobny, polemiczny artykuł: J. Powierski, *Św. Wojciech w Polsce i w Prusach* (na marginesie pracy Stanisława Mieleczarskiego, *Misja pruska św. Wojciecha*), KMW, 1996, nr 4, s. 559-584.

¹² O św. Wojciechu oddzielnie niżej; por. J. Powierski, *Międzynarodowe okoliczności polityczne wznowienia walk monarchii piastowskiej o Pomorze za Władysława Hermana około 1090 r.*, *Komunikaty Instytutu Bałtyckiego*, Gdańsk 1994, z. 43, s. 5-21; tenże, *Sytuacja polityczna Polski pod koniec życia Władysława Hermana a jej sąsiedzi*, *Studia Bałtyckie* (Bałtycka Wyższa Szkoła Humanistyczna w Koszalinie), Historia t. 3, Koszalin 1998, s. 61-99.

¹³ Zob. J. Powierski, *Problem polsko-pruskiej granicy na Osie a osadnictwo ziemi płoweskiej*, KMW, 1977, nr 2, s. 143-172; tenże, *Goryń. Z badań nad słowiańską przeszłością Pomezania, Pomerania Antiqua* 9, 1979, s. 135-180; tenże, *Żuława Kwidzyńska i jej zaplecze osadniczo-własnościowe w Pomezaniu na Pojezierzu Iławskim w średniowieczu* (w świetle źródeł pisanych), w: *Osadnictwo nad Dolną Wisłą w średniowieczu*, Warszawa 1989, s. 73-161. Swoistego podsumowania dokonał w pośmiertnie już wydanym artykule: J. Powierski, *Aspekty terytorialne cysterskiej misji w Prusach*, w: *Cystersi w społeczeństwie Europy Środkowej*, red. A.M. Wyrwa i J. Dobosz, Poznań 2000, s. 252-253.

¹⁴ Zob. J. Powierski, *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo*, Warszawa 2008, s. 36-37.

wi, rozprawę poświęconą układowi zawartemu w Kamieniu Pomorskim w 1264 r., rozpatrując ów układ na szerokim tle stosunków między książętami Pomorza, Krzyżakami i Prusami¹⁵. Wynikiem badań nad ludami bałtyjskimi były kolejne hasła przedmiotowe publikowane na łamach *Słownika starożytności słowiańskich*¹⁶. Mimo upływu lat prace z młodzieńczego okresu naukowej twórczości w wielu wypadkach do dziś zachowują swoją aktualność¹⁷. Zainteresowania i szeroka erudycja pozwoliła mu także na podjęcie wątków antropologicznych, jak dywagacje nad porównaniem Indian i Prusów¹⁸ czy artykuł poświęcony pruskiej bogini Kurkō¹⁹, a później także etnologicznych, gdzie wyróżniał się artykuł *Uwagi o etnogenezologii. Pojęcie etosu*²⁰. W artykule o bogini Kurkō dał przykład celowości łączenia badań językoznawczych z wynikami naukowych dociekań historyków i archeologów.

Od 25 września 1968 do 26 lutego 1969 r. Jan Powierski przebywał na stypendium naukowym Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego i Techniki w moskiewskim Uniwersytecie im. Łomonosowa. Zajmował się tam głównie szukaniem materiałów rękopiśmiennych dotyczących historii Polski, Prus i krajów nadbałtyckich w XIII-XIV w., prowadząc kwerendę w Oddziale Rękopiśmiennym Biblioteki im. Lenina w Moskwie, w Oddziale Rękopisów Sałtykow-Szczedrina w Leningradzie, w Archiwum Leningradzkiego Oddziału Instytutu Historii Akademii Nauk ZSRR oraz w Centralnej Bibliotece Akademii Nauk Litewskiej SRR w Wilnie²¹. Naukowym plonem wyjazdu było zainteresowanie dziejami Rusi, czemu od razu dał wyraz w artykule poświęconemu handlowi bałtyckiemu Rusi w X-XII wieku w najnowszych pracach historyków radzieckich. Ślady wspomnianych archiwalnych poszukiwań widać w artykule *Chronologia stosunków pomorsko-krzyżackich w latach 1236-1242*²², w którym przywołał obszerniejszy niż dotąd znano regest jednego z dokumentów kujawskich z 1238 r., odnaleziony w Oddziale Rękopisów Sałtykow-Szczedrina w Le-

¹⁵ J. Powierski, Układ kamieński na tle stosunków między książętami Pomorza, Krzyżakami i Prusami w latach sześćdziesiątych XIII wieku, *Rocznik Olsztyński* 8, 1968; tenże, Uwagi o wydarzeniach Kujawskich w latach 1267-1271, *Prace Komisji Historii Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego* 5, 1968; tenże, Z najdawniejszych dziejów Bydgoszczy. Wydarzenia z lat 1238-1239, *Bydgosztan* 1968, nr 3.

¹⁶ Nadrowia, w: SSS, t. 3, cz. 2, s. 342; Natangia, SSS, t. 3, cz. 2, s. 355-356; Pogezania, SSS, t. 4, cz. 1, s. 175-176; Pomezania, SSS, t. 4, cz. 1, s. 220; Prusowie, Prusy, SSS, t. 4, cz. 1, s. 368-371; Sambia, Sasinowie, Skalowia, Sudowia, SSS, t. 5, s. 37-38, 74-75.

¹⁷ Artykuł o wydarzeniach kujawskich i buncie przeciwko księciu Siemomysłowi nadal pozostaje podstawową pracą do tego zagadnienia, a wprowadzenie nowych możliwości odczytania najstarszych przekazów źródeł pisanych o wydarzeniach bydgoskich z 1238/1239 r. posiadało do dziś nierozstrzygniętą wątpliwość dotyczącą interpretacji tych wydarzeń.

¹⁸ J. Powierski, Indianie i Prusowie. Uwagi o celowości badań porównawczych. (Na marginesie najnowszych badań historyków radzieckich), *KMW*, 1977, nr 3/4, s. 455-471.

¹⁹ J. Powierski, Bogini Kurkō i niektóre aspekty społeczno-gospodarcze wierzeń pruskich, *Prace Wydziału Nauk Humanistycznych, Bydgoskie Towarzystwo Nauk*, seria C, *Prace Komisji Historii* 11, 1975, s. 3-22.

²⁰ J. Powierski, Uwagi o etnogenezologii. Pojęcie etosu, *Zeszyty Nauk Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego, Historia* 9, 1979, s. 35-66.

²¹ Archiwum UG, 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG (akta z UMK Toruń).

²² J. Powierski, *Chronologia stosunków pomorsko-krzyżackich w latach 1236-1242*, *KMW* 1970, nr 2, s. 167-192.

ningradzie. Od tej chwili problematyka ruska coraz częściej gościła w pracach Jana Powierskiego, stanowiąc np. jeden z filarów jego licznych prac z zakresu historii politycznej, w których autor badając sytuację na Rusi, wyciągał wnioski dla wydarzeń rozgrywających się w Polsce²³. Z czasem podzielać zaczął zdanie tej grupy rosyjskich badaczy, którzy w wypisach źródłowych pochodzących od działającego w XVIII w. Wasylija Tatiszczewa, nieweryfikowalnych za pomocą innych źródeł, dostrzegać zaczęli możliwość korzystania z wiarygodnych źródeł zaginionych²⁴. Postulował też po latach (będąc gorącym zwolennikiem hipotezy o istnieniu tzw. zaginionej kroniki dominikańskiej) szersze uwzględnienie doświadczeń badaczy rosyjskich w zakresie źródłoznawstwa przez polskich historyków przy studiach nad rocznikarstwem czy kronikami²⁵.

Przygotowując się do pisania habilitacji (opisałam wyżej zgłaszana przez samego zainteresowanego tematykę), wiele uwagi poświęcił ziemi chełmińskiej. Opublikował m.in. artykuł poświęcony przekazowi krzyżackiego kronikarza Piotra z Duisburga o najazdach pruskich i przejściowej okupacji ziemi chełmińskiej²⁶, krytyczny tekst dotyczący *Słownika historyczno-geograficznego ziem chełmińskiej*²⁷, obszernie *Studia nad strukturą administracyjno-terytorialną ziemi chełmińskiej i michałowskiej w okresie piastowskim*²⁸, świadczący o szerokich zainteresowaniach artykuł *Hugo Butyr. Fragment stosunków polsko-niderlandzkich w XII w.*²⁹ Wprawdzie z pierwotnych zamiarów napisania habilitacji na te tematy zrezygnował, niemniej pod koniec życia wrócił poniekąd do wymienionych problemów w niedokończonej monografii (o niej niżej). Ważne miejsce w dorobku Jana Powierskiego zajmuje też do dziś jego współautorska (z Zenonem Guldonom) monografia poświęcona podziałom administracyjnym Kujaw i ziemi dobrzyńskiej w XIII-XIV w.³⁰ Dzięki drobiazgowej

²³ Przykładowo: J. Powierski, O pochodzeniu imienia Władysław w dynastii piastowskiej. Przyczynek do stosunków polsko-ruskich w X-XII w., *Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego*, Historia 14, 1984, s. 37-46; tenże, Data konsekracji katedry gnieźnieńskiej (1 V 1099) na tle sytuacji politycznej Polski, Rusi i krajów sąsiednich, *RH* 60, 1994, s. 67-106; por. też cytowane wyżej prace dotyczące okresu panowania Władysława Hermana i przywołane poniżej, dotyczące XIII w.

²⁴ Wykład swojego stanowiska przedstawił najpełniej w artykule: J. Powierski, *Przekazy tatiszczewskie 6584 (1076) roku ze wzmiankami o stosunkach polsko-pomorskich*, w: *Opuscula minora in memoriam Iosepho Spors*, red. J. Hauziński, Słupsk 1993, s. 77-80.

²⁵ J. Powierski, Śmierć wojewody Krystyna Piotrowica a początek najazdów pruskich na Mazowsze, *KMW*, 1992, nr 1, s. 24.

²⁶ J. J. Powierski, *Przekaz Dusburga o najazdach pruskich i przejściowej okupacji ziemi chełmińskiej*, *KMW*, nr 4, 1971, s. 379-425.

²⁷ J. Powierski, O Słowniku historyczno-geograficznym ziemi chełmińskiej (*Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej w średniowieczu*, oprac. K. Porębska przy współpracy M. Grzegorza, pod red. M. Biskupa, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1971, s. XXIII, 168, 2 nlb., 1 mapa), *KMW*, 1972, nr 2/3, s. 407-425.

²⁸ J. Powierski, *Studia nad strukturą administracyjno-terytorialną ziemi chełmińskiej i michałowskiej w okresie piastowskim*, *Prace Wydziału Nauk Humanistycznych*, Bydgoskie Towarzystwo Naukowe, ser. C.: *Prace Komisji Historii*, nr 9, 1973, s. 3-86.

²⁹ J. Powierski, *Hugo Butyr. Fragment stosunków polsko-niderlandzkich w XII w.*, *ZH* 37, 1972.

³⁰ Z. Guldón, J. Powierski, *Podziały administracyjne Kujaw i ziemi dobrzyńskiej w XIII-XIV wieku*, Warszawa-Poznań 1974 [*Prace Wydziału Nauk Humanistycznych*, Bydgoskie Towarzystwo Naukowe, ser. C, nr 15].

analizie źródłowej autorzy scharakteryzowali granice i zasięg podziałów kościelnych oraz zmieniający się zasięg kasztelanii na tytułowym obszarze³¹.

W 1972 r. Jan Powierski otrzymał propozycje pracy ze strony Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach i ze strony Uniwersytetu Gdańskiego, decydując się na wybór tego drugiego ośrodka, w którym rozpisano konkurs na docenta epoki średniowiecza. W listopadzie 1972 r. złożył podanie na konkurs u rektora UG, prof. Jana Sokołowskiego³². Po otrzymaniu pozytywnych rekomendacji ze strony prof. Gerarda Labudy, prof. Tadeusza Grudzińskiego, prof. Aleksandra Gieysztorę oraz doc. dr hab. Stanisława Mielczarskiego z UG jego kandydaturę jednogłośnie zaakceptowała 20 grudnia 1972 r. Rada Wydziału Humanistycznego UG, a 7 lutego 1973 r. – Senat UG³³.

Równolegle do starań o zatrudnienie na etacie w Instytucie Historii UG, podjęto także zabiegi o prowadzenie przez Jan Powierskiego zajęć zleconych w semestrze letnim roku akademickiego 1972/1973. 3 lutego 1973 r. rektor UG skierował pismo do rektora UMK w Toruniu, prof. Witolda Łukaszewicza, o wyrażenie zgody w tej sprawie, informując też o zgłoszeniu się Jana Powierskiego do konkursu na stanowisko docenta w Instytucie Historii UG od roku akademickiego 1973/1974. 28 lutego 1973 r. Jan Powierski uzyskał zgodę rektora UMK na podjęcie zajęć zleconych na Uniwersytecie Gdańskim³⁴.

26 marca 1973 r. rektor UG zwrócił się do Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki o „powołanie na stanowisko docenta w drodze mianowania na stałe Ob. dr Jana Powierskiego”, 27 czerwca 1973 r. zainteresowany uzyskał zgodę rektora UMK na przejście na etat do Gdańska, oficjalne przejście nastąpiło 1 lipca 1973 r.³⁵ 27 sierpnia 1973 r. minister poinformował rektora UG o upoważnieniu go do powołania Jana Powierskiego do pełnienia obowiązków związanych ze stanowiskiem docenta i zawarciem z nim umowy jako z kontraktowym docentem na UG w okresie 1 października 1973 r. - 30 września 1976 r.³⁶ Jan Powierski powołany też został 1 września 1975 r. na kierownika Zakładu Historii Średniowiecza IH UG³⁷ (wcześniej w IH UG funkcjonował Zakład Historii Starożytności i Średniowiecza).

W tym czasie badania Jana Powierskiego koncentrowały się na dziejach leżących w państwie krzyżackim dóbr ostrowicko-golubskich biskupstwa włocław-

³¹ J. Powierski nosił się z zamiarem podobnego opracowania dla Pomorza Wschodniego, zob. J. Powierski, Podziały terytorialne Pomorza Gdańskiego i ziemi na prawym brzegu dolnej Wisły w średniowieczu, w: Konferencja Pomorska (1978), red. K. Handke, Wrocław i in. 1979, s. 87-110. Ostatecznie temat opracował J. Spors, Podziały administracyjne Pomorza Gdańskiego i sławieńsko-słupskiego od XII do początku XIV w., Słupsk 1983.

³² Archiwum UG, 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG.

³³ Archiwum UG, 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG; D. A. Dekański, Jan Powierski (1940-1999) (jak w przyp. 1).

³⁴ Archiwum UG, 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG.

³⁵ Archiwum UG, 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG, pismo rektora UG z 3 VII 1973 r.

³⁶ Archiwum UG, 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG, pismo ministra z 27 VIII 1973 r..

³⁷ Archiwum UG, 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG, pismo Rektora UG z 14 XII 1974 r. w sprawie powierzenia Janowi Powierskiemu funkcji kierownika od 1 X 1974 r.

skiego. Początkowy artykuł poświęcony dziejom osadniczym i stosunkom własnościowym w okresie przedkrzyżackim³⁸ rozwinął się w monografię³⁹, która stała się (jeszcze w maszynopisie) podstawą jego habilitacji. Monografia ta doczekała się dobrego przyjęcia⁴⁰. 22 stycznia 1976 r. Rada Wydziału Humanistycznego UG podjęła uchwałę o wszczęciu postępowania habilitacyjnego, na recenzentów wyznaczając prof. Gerarda Labudę, prof. Kazimierza Jasińskiego i doc. dr hab. Stanisława Mielczarskiego⁴¹. Kolokwium habilitacyjne odbyło się 9 czerwca 1976 r. na Wydziale Humanistycznym UG⁴². W związku z upływem kontraktu 29 lipca 1976 r. i oczekiwaniem na zatwierdzenie habilitacji, na wniosek rektora UG minister Nauki, Szkolnictwa Wyższego 31 sierpnia 1976 r. wyraził zgodę na to przedłużenie do 30 września 1977 r. Po uzyskaniu zatwierdzenia habilitacji przez Centralną Komisję (oficjalne pismo powiadamiające władze Uniwersytetu Gdańskiego z 29 listopada 1976 r.), Senat UG 27 stycznia 1977 r. przegłosował wniosek o powołanie Jana Powierskiego na stanowisko docenta etatowego. Minister Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki 12 maja 1977 r. przychylił się do tego wniosku, powołując Jana Powierskiego na stanowisko docenta z dniem 1 maja 1977 r.⁴³

W drugiej połowie lat siedemdziesiątych XX w. nowym wyzwaniem badawczym stała się dla Jana Powierskiego praca przy projekcie „Układ Kępiński”, związanym ze zbliżającą się okrągłą rocznicą układu zawartego w 1282 r. w Kępnie między księciem wschodniopomorskim Mściwojem II a księciem wielkopolskim Przemysłem II. Zaangażowanie się w ten projekt skłoniło go do publikacji w latach 1977-1981 cyklu popularnonaukowych artykułów poświęconych szerokiej panoramie wydarzeń politycznych związanej z tym aktem politycznym na łamach miesięcznika „Pomerania”⁴⁴. Jednocześnie wątki dotyczące rywalizacji polsko-krzyżackiej o ziemie zachodniobałtyjskie około – szeroko rozumianej – połowy XIII w. na tle międzynarodowych stosunków politycznych przedstawiał w kolejnych artykułach naukowych. Materiały z sesji poświęconej układowi – wobec trudności wydawniczych – ukazały się tylko w streszczeniach⁴⁵, z podobnych powodów nie udało się autorowi przemienić rozrastające-

³⁸ J. Powierski, Ostrowicko-golubski kompleks osadniczy i problem jego stosunków własnościowych w okresie przedkrzyżackim, *Acta UNC, Historia IX*, 1973, s. 45-58.

³⁹ J. Powierski, *Dobra ostrowicko-golubskie biskupstwa wrocławskiego na tle stosunków polsko-krzyżackich w latach 1235-1308*, Gdańsk 1977.

⁴⁰ Zob. K. Jasiński, (rec.), *ZH*, 44, 1979, s. 178-181: „rozprawę należy uznać za wybitne osiągnięcie naukowe”.

⁴¹ Archiwum UG, 1068/6, Teczka – Wniosek o nadanie stopnia doktora habilitowanego Janowi Powierskiemu. Taki wniosek przygotowała 11 stycznia 1976 r. komisja z IH UG w składzie: prof. W. Odyniec (przewodniczący), prof. S. Gierszewski i doc. dr hab. E. Rozenkranz.

⁴² Archiwum UG, 1068/6, Teczka – Wniosek o nadanie stopnia doktora habilitowanego Janowi Powierskiemu. Wyciągi z protokołów Rady Wydziału.

⁴³ Archiwum UG, 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG; D. A. Dekkański, Jan Powierski (1940-1999) (jak w przyp. 1), s. 13, przypis 48.

⁴⁴ Tytuły skrupulatnie przywołał D. A. Dekkański w: *Bibliografii publikacji Jana Powierskiego za lata 1965-1994* (jak w przyp. 1).

⁴⁵ 700 lat układu kępińskiego. Materiały na sesję naukową organizowaną przez Gdańskie Towarzystwo Naukowe i Oddział Gdański Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego w dniach 11-12 grudnia 1982, Gdańsk 1982 (na s. 49-69 artykuł J. Powierskiego, *Ziemie polskie a państwo krzyżackie w XIII w.*).

go się cyklu artykułów naukowych w odrębną monografię, choć był do tego zachęcany⁴⁶. Zarówno wówczas powstałe, jak i opublikowane nieco później artykuły stanowią pozycje, nad którymi nikt zajmujący się dziejami politycznymi Pomorza, Kujaw, Mazowsza, a także Wielkopolski i Małopolski w XIII w. obojętnie przejść nie może⁴⁷.

Jan Powierski podejmował także tematykę regionalną, pisząc dzieje średniowieczne w monografiach ziem lub miast: ziemi wejherowskiej⁴⁸, Warmii i Mazur⁴⁹, ziemi pasłęckiej⁵⁰, Kwidzyna i Gardel⁵¹. Jak już oceniono, „cechą charakterystyczną tych opracowań jest zdecydowane wykraczanie w analizach materiału źródłowego poza ramy przyjęte przez redaktorów”, a fragmenty przez niego napisane „można często traktować jako swoiste prace w pracy i wyłączone z całości mogłyby stanowić samodzielne książki”⁵².

W kilku tekstach powracał do kwestii początków Elbląga, uzasadniając w konsekwencji, że miasto to założono w 1238 r.⁵³; dowiódł też, że lokacja miasta w Malborku nastąpiła w 1286 r.⁵⁴

Zajmowała go także biografistyka (również w ujęciu popularnonaukowym⁵⁵); dla *Polskiego słownika biograficznego* przygotował biogramy 4 książąt zachodnio-

⁴⁶ Zob. opinię G. Labudy: „Najwięcej [...] dla rozpoznania stosunków między książętami pomorskiemi i mazowiecko-kujawskimi w połowie XIII w. uczynił [...] J. Powierski. [...] Należy życzyć sobie, by studia te zostały jak najszybciej zebrane w osobnej książce” G. Labuda, M. Biskup, *Dzieje zakonu krzyżackiego w Prusach*, Gdańsk 1988, s. 534.

⁴⁷ Artykuły J. Powierskiego w mniej więcej porządku chronologicznym: *Wydzielenie Kujaw Kazimierzowi Konradowicowi* (połowa 1230 r.), *Rocznik Łódzki* 40, 1993; *Książę kujawski i łęczycki Kazimierz a Zakon krzyżacki w latach 1248-1249*, *Ziemia Kujawska* 7, 1984; *Polityka bałtyjska książąt polskich w połowie XIII wieku* (koncesje Innocentego IV), *KH* 87, 1980; *Świętopełk gdański i Kazimierz kujawsko-łęczycki w rywalizacji z zakonem krzyżackim o ziemi bałtyckiej w latach 1250-połowa 1252*, *RG* 41, 1981, z. 1; *Sprawa Prus i Jaćwieży w polityce zakonu krzyżackiego i książąt polskich w okresie po ugodzie wrocławskiej z 4 sierpnia 1257 r.*, *KMW* 1979, nr 3; *Książęta polscy i zakon krzyżacki a problem Bałtyjski w okresie od schyłku 1258 do połowy 1260 roku*, *KMW* 1979, nr 4; *Wybuch II powstania pruskiego a stosunki między zakonem krzyżackim i książętami polskimi (1260-1261)*, *KMW* 1980, nr 3; *Stanowisko książąt polskich wobec ludów Bałtyjskich i zakonu krzyżackiego w okresie nasilenia najazdów litewskich (1262-1263)*, *Acta Baltico-Slavica* 15, 1983; *Krzyżacka polityka Przemysła II w pierwszym okresie jego aktywności politycznej*, w: *Przemysł II. Odnowienie Królestwa Polskiego*, red. J. Krzyżaniaka, Poznań 1997; *Polityczne tło małżeństwa Bolesława II mazowieckiego z córką Trojdena litewskiego Gaudemundą Zofią*, w: *Europa środkowa i wschodnia w polityce Piastów*, red. K. Zielińska-Melkowska, Toruń 1997.

⁴⁸ J. Powierski, *Okres średniowiecza*, w: *Ziemia wejherowska*, Gdańsk 1980, s. 63-104.

⁴⁹ *Dzieje Warmii i Mazur w zarysie*, t. 1, red. J. Sikorski i S. Szostkowski, Warszawa 1981 (kilka rozdziałów, s. 79-141); rozdziały w: *Warmia i Mazury. Zarys dziejów*, red. B. Łukasiewicz, Olsztyn 1985, s. 79-154; wedle oceny samego J. Powierskiego (z jego sprawozdania naukowego *Archiwum UG*, 161F/13, *Teczka - Mianowanie Jana Powierskiego na stanowisko profesora zwyczajnego*) są to rozdziały gruntownie zmienione w stosunku do wydania poprzedniego.

⁵⁰ J. Powierski, *Dzieje ziemi pasłęckiej do schyłku XIII w.*, w: *Pasłęk. Z dziejów miasta i okolic 1297-1997*, red. J. Włodarski, Pasłęk 1997, s. 75-224.

⁵¹ Rozdziały w: *Kwidzyn. Z dziejów miasta i regionu*, Olsztyn 1982 (s. 49-82, 215-221).

⁵² D. A. Dekanski, Jan Powierski 1940-1999 (jak w przyp. 1), s. 18.

⁵³ Prace te odrębnie wypunktował J. Trupinda, *In memoriam* (jak w przyp. 1), s. 280.

⁵⁴ J. Powierski, *Chronologia początków Malborka*, *ZH* 44, 1979, z. 2, s. 5-31.

⁵⁵ *Ludzie pomorskiego średniowiecza*, Gdańsk 1981 (J. Powierski napisał biogramy pierwszego biskupa pruskiego Christiana, princepsów i książąt wschodniopomorskich Mściwoja I, Mściwoja II, Sambora I, Świętopełka, rycerza Teodoryka Stango – ten ostatni wspólnie z B. Śliwińskim).

pomorskich i sławieńskich o imieniu Racibor oraz kolejnego Racibora, księcia na Białogardzie nad Łebą, najmłodszego z braci władcy gdańskiego Świętopełka⁵⁶. Z racji zajmującej go tematyki współpraca z PSB musiała być ograniczoną, serię nowatorsko opracowanych biogramów przedstawił w *Słowniku biograficznym Pomorza Nadwiślańskiego*⁵⁷. Zaprezentował tu praktycznie pełny „poczet” biskupów chełmińskich i pomezzańskich do XV w. włącznie, głośnych duchownych działających w XIII w. na Pomorzu Wschodnim (biskup Chrystian, biskup Tetward), biogramy znaczących rycerzy z terenów ziemi chełmińskiej i pomezjańskiej. W sumie napisał do tego wydawnictwa 20 obszernych, czasami kilkustronicowych, biogramów. W tym nurcie mieszczą się też prace historiograficzne, dotyczące oceny badań nad zagadnieniami pruskimi Wojciecha Kętrzyńskiego i obszerny artykuł o ks. Władysławie Łędze jako archeologu i historyku⁵⁸.

5 stycznia 1991 r. Jan Powierski zwrócił się do rektora UG z prośbą o zatrudnienie go na stanowisku profesora nadzwyczajnego UG⁵⁹, 10 stycznia 1990 r. uzyskał większościowe poparcie Rady Wydziału Filologiczno-Historycznego UG⁶⁰, 28 lutego 1990 r. większościowe poparcie Senatu UG, na stanowisko powołany został 1 marca 1990 r. na okres do 29 lutego 1996r.⁶¹ Już 14 grudnia 1990 r. Rada Naukowa Instytutu Historii UG rozpoczęła procedurę nadaniu Janowi Powierskiemu tytułu profesorskiego⁶². Recenzentami w przewodzie byli prof. Henryk Samsonowicz, prof. Antoni Gąsiorowski i prof. Marian Biskup. 16 maja 1991 r. Rada Naukowa IH UG przekazała materiały do Centralnej Komisji do spraw Tytułów Naukowych i Stopni Naukowych⁶³, 11 stycznia 1992 r. Centralna Komisja informowała Dyrektora IH UG o zakończeniu postępowania i przekazaniu dokumentacji do Prezydenta RP, który podpisał wniosek 20 stycznia 1992 r. Wręczenie nominacji odbyło się 28 lutego 1992 r. w Belwederze⁶⁴.

W 1992 r. ukazała się kolejna monografia Jana Powierskiego, *Kryzys rządów Bolesława Śmiałego. Polityka i jej odzwierciedlenie w literaturze średniowiecznej*. Rządy tytułowego władcy, a także jego następcy Władysława Hermana, zostały uka-

⁵⁶ PSB, t. 39, s. 580-586. Pozwoliło to wziąć J. Powierskiemu udział w dyskusji o pochodzeniu princepsów ze Sławna, zob. J. Powierski, Wokół dynastii sławieńskiej, *Studia Bałtyckie* (Wyższa Szkoła Humanistyczna w Koszalinie), Historia, t. 2, Koszalin 1996, s. 13-34, gdzie dowodził, że władztwo sławieńskie powstało jako dzielnica księstwa zachodniopomorskiego.

⁵⁷ *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 1-4, Gdańsk 1992-1997.

⁵⁸ J. Powierski, Wojciech Kętrzyński jako historyk Prus, *KMW*, 1970, nr 3, s. 347-380; tenże, Wojciech Kętrzyński jako historyk ziem pruskich, w: Wojciech Kętrzyński 1838-1918. W sto czterdziestą rocznicę urodzin, Olsztyn 1982; tenże, Władysław Łęga (1889-1960), w: *Działacze Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, red. M. Biskup, Toruń 1975, s. 309-400.

⁵⁹ Archiwum UG, 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG.

⁶⁰ Archiwum UG, 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG.

⁶¹ Archiwum UG, 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG (Akta mianowania).

⁶² Archiwum UG, 1067/4 Teczka – Wniosek o nadanie Janowi Powierskiemu tytułu profesora.

⁶³ Archiwum UG, 1067/4 Teczka – Wniosek o nadanie Janowi Powierskiemu tytułu profesora, Pismo Rady Naukowej do Centralnej Komisji.

⁶⁴ Archiwum UG, 1067/4 Teczka – Wniosek o nadanie Janowi Powierskiemu tytułu profesora, Pismo z Centralnej Komisji do D IH UG, pismo Pana Prezydenta RP Lecha Wałęsy z 20 I 1992, odręczny dopisek mgr Róży Pałubickiej, wieloletniej sekretarki IH UG, o wręczeniu nominacji w Belwederze.

zane na szerokim międzynarodowym tle politycznym: od krajów skandynawskich po Bizancjum, od Rusi po Niemcy i Italię. Odwołanie się do źródeł ruskich pozwoliło autorowi na nowe spojrzenie na dzieje Polski tego okresu. Jednym z wątków monografii była także analiza stworzonej przez mistrza Wincentego biało-czarnej legendy o Bolesławie Śmiałym – króla, który dobrze zaczął, ale źle skończył. J. Powierski tak uporządkował wszystkie wątki, by dobre epizody z działalności króla zgromadzić na początku, a złe bliżej konfliktu z biskupem. Autor należał do tej grupy historyków, która przy odtwarzaniu konfliktu króla Bolesława Śmiałego z biskupem dawała pierwszeństwo kronice Galla Anonima. Dzięki wspomnianej analizie Jan Powierski poszedł jednak dalej, demaskując niejako konstrukcję czarnej legendy króla Bolesława Śmiałego. W rok później ukazały się *Studia z dziejów Pomorza w XII wieku*, autorstwa Jana Powierskiego, Błażeja Śliwińskiego i Klemensa Bruskiego. W pracy podjęto takie problemy, jak włączenie Pomorza Wschodniego w system administracyjno-polityczny i kościelny Polski piastowskiej; podziały dzielnicowe i konflikty wewnętrzne w Polsce do 1138 r. a ziemie nad dolną Wisłą; Pomorze Nadwiślańskie w drugiej połowie XII wieku. Odwołując się między innymi do *Translacji św. Barbary*, zajęli się pochodzeniem rządzącej na Pomorzu dynastii Sobiesławowiców i wywodzącego się z niej Świętopełka, optując za ich pochodzeniem z polskiego możnowładztwa.

22 października 1993 r. Rada Naukowa Uniwersytetu Gdańskiego powołała komisję w związku z wnioskiem o powołanie Jana Powierskiego na stanowisko profesora zwyczajnego. Recenzentami byli prof. Kazimierz Jasiński i prof. Henryk Samsonowicz. 7 września 1994 r. Minister Edukacji Narodowej mianował Jana Powierskiego profesorem zwyczajnym z dniem 1 września 1994⁶⁵.

W 1993 r., z okazji nadania prezydentowi Niemiec, Richardowi von Weizsäckerowi tytułu doktora *honoris causa* Wydziału Filologiczno-Historycznego UG Jan Powierski wygłosił wykład poświęcony średniowiecznemu widzeniu Europy. W tym samym czasie, wspólnie z Błażem Śliwińskim, podjął ważną dla gdańskiego środowiska mediewistycznego decyzję o powołaniu własnego, zakładowego, czasopisma naukowego⁶⁶, od początku zakładającego otwarcie na różne pokolenia badaczy i nieograniczonego do autorów z macierzystej jednostki. W 1994 r. pod redakcją obu uczonych ukazał się pierwszy tom czasopisma, noszącego wówczas tytuł „Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza” i podtytuł „Ludzie, władza, posiadłości”. Tom ten zawierający artykuły dotyczące dziejów Polski XIV wieku wypełniły prace wyłącznie badaczy gdańskich (Jan Powierski opublikował wówczas obszerne studium nt. polityki Krzyżaków i ich sąsiadów w początkach XIV w.). Sytuacja zmieniła się wraz z drugim tomem czasopisma, który udało się zredagować i doprowadzić do finału bez wiedzy Jana Powierskiego – był mu bowiem dedykowany, do którego napłynęły wówczas teksty autorów z różnych środowisk naukowych. Po latach zmienił się tytuł, wydawcy, redakcja⁶⁷, zrezygnowano z trzech podtytułowych słów, stale pozostają jed-

⁶⁵ Archiwum UG, 161F/13, Teczka- Mianowanie Jana Powierskiego na stanowisko profesora zwyczajnego.

⁶⁶ Do 2014 r. wyszło łącznie 18.

⁶⁷ Tomy od 2 do 15 redagował Błażej Śliwiński.

nak w mocy dwa elementy wypracowane na początku z udziałem Jana Powierskiego, a więc przede wszystkim otwartość na młodych badaczy, na ich często debiutancie teksty, oraz na tematy, co do których nie było i nie ma ograniczeń rzeczowych czy terytorialnych – jedyną granicą jest rozumienie (w sensie chronologicznym) pojęcia średniowiecza. Jan Powierski publikował kilkakrotnie na łamach tego nowego gdańskiego czasopisma; w 1999 r. (w 6 tomie) ukazał się jego już pośmiertnie ogłoszony drukiem artykuł *Nazwa strugi Veronica. Ślad po nadbałtyckich Wenetach*. W 7 tomie z 2000 r. opublikowano bardzo osobiste wspomnienia autorstwa kolegów Sobiesława Szybkowskiego i Karola Polejowskiego o Profesorze jako wykładowcy i mistrzu z początku ich drogi badawczej.

Warto w kontekście wspomnianego czasopisma zwrócić uwagę na opublikowany na tych łamach istotny z punktu widzenia badań nad kroniką Mistrza Wincentego artykuł Jana Powierskiego poświęcony czasowi powstania kroniki⁶⁸. Ten obszerny, liczący ponad 60 stron druku i składający się z 10 podrozdziałów, tekst wprowadzał w obieg naukowy wiele nowych tez dotyczących kroniki. Pretekstem do podjęcia tematu stało się nowe, krytyczne wydanie kroniki w serii *Monumenta Poloniae historica*. Już pisząc monografię o kryzysie rządów Bolesława Śmiałego, Jan Powierski opowiedział się za tym poglądem w historiografii, wedle którego kronika w całości, lub jej ostatnia, czwarta księga, powstała po rezygnacji Wincentego z biskupstwa krakowskiego, w czasie jego pobytu w klasztorze cystersów w Jędrzejowie. W przywołanym artykule swoją argumentację J. Powierski jeszcze rozwinął, odrzucając tym samym funkcjonujący w historiografii odmienny pogląd, iż Wincenty pisał kronikę w ostatnich latach panowania Kazimierza Sprawiedliwego, kontynuując ją w latach następnych, a zakończył, albo przerwał prace, w 1207 r., gdy wybrano go biskupem krakowskim. Dla uzasadnienia swoich poglądów autor odwołał się m.in. do IV księgi i przekazu mistrza Wincentego o osadzeniu w Haliczu Romana Mściśławowicza, posiłkując się informacjami z latopisów ruskich. W zasadzie w każdej z ksiąg znajdował Jan Powierski argumenty za późniejszym czasem powstania kroniki. Za interesujące (i może warto podnieść ponownie ten wątek, zwłaszcza że równolegle powstała inna równie frapująca rozprawa poświęcona I księdze Mistrza Wincentego)⁶⁹ należy uznać uwagi odnoszącą się do I księgi, tzw. dziejów bajecznych (Epizod duński oraz Dynastia Lestków) – i tu bowiem znalazł Jan Powierski argumenty dla swej hipotezy, przy okazji próbując objaśnić przekaz I księgi. Pomysł mistrza Wincentego, aby do I księgi wprowadzić, jako rzekomo pierwszy historyczny fakt, zwycięstwo Lechitów nad Duńczykami uznał uczony za kompensację kompleksów polskich czy małopolskich, wynikających z ekspansji duńskiej na Pomorze w 1210 r. Z kolei opowieść o Lestkach biegaczach miała być aluzją do rywalizacji o Kraków między Władysławem Laskonogim a Mieszkiem Piłtonogim.

⁶⁸ J. Powierski, Czas napisana kroniki przez mistrza Wincentego, w: Krzyżowcy, kronikarze, dyplomaci, Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza, red. B. Śliwiński, 4, 1997, s. 147-208.

⁶⁹ J. Banaszkiewicz, Polskie dzieje bajeczne mistrza Wincentego, Wrocław 1998. Obaj badacze (Banaszkiewicz i Powierski) zastanawiali się nad źródłem i sensem, w tym antropologicznym, przekazu Mistrza Wincentego o dziejach Polski w okresie przedpiastowskim.

Jan Powierski w latach dziewięćdziesiątych XX w. powrócił do tematyki związanej z osobą św. Wojciecha, znacznie rozwijając wątki i argumentację zgłoszoną jeszcze w latach sześćdziesiątych. W 1993 r. ukazał się jego artykuł dotyczący miejsca śmierci św. Wojciecha⁷⁰, w latach 1998-1999 kolejne teksty poświęcone pobytowi świętego w Gdańsku, legendom związanym z jego postacią i ponownie miejscu śmierci⁷¹. Od samego początku badań nad tą tematyką uczony stał na stanowisku, że śmierć św. Wojciecha miała miejsce na terenie Sambii, ze wszystkich badaczy podzielających to zdanie (grupie mniejszościowej) gromadząc najwięcej argumentów i spostrzeżeń. Popularną koncepcję śmierci w Pomezanii uważał za mit i szczegółowo podważał wszystkie składające się nań elementy⁷².

Styl naukowego pisania Jana Powierskiego zmieniał się przez lata, co oczywiście jest naturalne i związane z rozwojem badawczym. Styl profesora z czasem jednak coraz bardziej gęstniał, czytelnik otrzymywał masę informacji, powiązanych ze sobą wątków, erudycyjnych meandrów i zawiłości, poszukiwania analogi i odniesień. Najlepszym przykładem tego gęstego naukowego stylu była jego ostatnia duża, planowana na tomy, rozprawa.

Latami przygotowywał się do wielkiego wyzwania: napisania pracy na temat sprowadzenia zakonu krzyżackiego na pogranicze polsko-pruskie. Jak sam pisał w wstępie do pierwszego tomu nowej, poświęconej tej tematyce monografii (wyszła drukiem w 1996 r.): „Konstrukcja tak obszernej pracy, mającej ściśle analityczny charakter (z syntetyzującymi wnioskami na końcu), podporządkowana jest potrzebom analizy, co powoduje przerwanie pewnych wątków i powracanie do nich w innych miejscach. Dwa pierwsze tomy obejmują analizę tych zagadnień, a wnioski zostaną uwzględnione w tomie trzecim, uporządkowanym chronologicznie i merytorycznie”⁷³. Pierwszy tom składał się z trzech części. Pierwsza stanowiła analizę źródłową problemu inicjatywy sprowadzenia Krzyżaków, druga podejmowała zagadnienie fałszyfikatów mogileńskiego i grodów mazowieckich na pograniczu pruskim, trzecia zajmowała się pierwszą legendą galindzką. Nagła śmierć 6 maja 1999 r. Jana Powierskiego spowodowała, że dzieło pozostało niedokończone. W 1995 r. gotowe były dwie częś-

⁷⁰ J. Powierski, Śmierć świętego Wojciecha i jej miejsce w świetle starszych źródeł, KMW, 1993, nr 3, s. 375-389.

⁷¹ J. Powierski, Tło polityczne pobytu św. Wojciecha w Gdańsku, w: Gdańsk średniowieczny w świetle najnowszych badań archeologicznych i historycznych, Gdańsk 1998, s. 205-218; tenże, Co naprawdę wiemy o pobycie św. Wojciecha w Gdańsku, RG 57, 1997, s. 37-55; tenże, Legenda pomezaniańska o śmierci św. Wojciecha, w: Środkowoeuropejskie dziedzictwo Świętego Wojciecha, red. A. Barciak, Katowice 1998, s. 122-183; tenże, Źródłoznawcze i merytoryczne aspekty sporu o miejscu śmierci św. Wojciecha, w: Pogranicze polsko-pruskie w czasach św. Wojciecha. Materiały z konferencji, która odbyła się pod patronatem wojewody elbląskiego 18-19 września 1997 w Muzeum w Elblągu, red. M. F. Jagodziński, Elbląg 1999, s. 149-164; tenże, Jeszcze raz o świętym Wojciechu, w: Bałtyk w polityce polskiej w Tysiącleciu, red. F. Nowiński, Gdańsk 2000, s. 9-84.

⁷² Zob. omówienie poglądów J. Powierskiego w konfrontacji ze zwolennikami odmiennej hipotezy u J. Trupindy, (rec.), Rocznik Elbląski 17, 2000, s. 233-238 (recenzja zbioru pokonferencyjnych artykułów: *Pogranicze polsko-pruskie w czasach św. Wojciecha*. Materiały z konferencji 18-19 września 1997 r.).

⁷³ J. Powierski, Wstęp, w: tenże, Prusowie, Mazowsze i sprowadzenie Krzyżaków do Polski, t. 1, Malbork 1996, s. 3.

ci (IV i V) tomu drugiego, wróciły z opracowania redakcyjnego na początku 1996 r. Dwie następne (VI i VII) wydawca otrzymał w lipcu 1999 r., już po śmierci autora⁷⁴. Tom drugi (II.1) obejmował część IV: *Krytyka koncepcji o wczesnym wyludnieniu ziemi Galindów i Sasinów* oraz część V: *Barcja i północni sąsiedzi*. Drugą część tomu drugiego (II. 2) stanowiły odpowiednio: część VI o terenach między Barcją a Niemnem i część VII poświęcona ziemiom jaćwieskim. Nie zdążył już powstać trzeci, podsumowujący tom.

Pisząc o Janie Powierskim, nie można pominąć jego działalności dydaktycznej i opiece naukowej (promotorstwie) powstających doktoratów. Zajęcia przez niego prowadzone czy to na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika, czy na Uniwersytecie Gdańskim cieszyły się uznaniem studentów i to mimo tego, że nie stosował żadnych dodatkowych metod dydaktycznych prócz słowa mówionego i mapy historycznej⁷⁵. Prowadził seminaria magisterskie, wykłady z historii powszechnej średniowiecza, wykłady z historii starożytnej ziem polskich; od października 1990 r. także wprowadzone jego staraniem do siatki zajęć wykłady i ćwiczenia z historii pierwotnej, tak naprawdę będące erudycyjnymi zajęciami z antropologii kulturowej. Jak sam motywował, zajęcia te dawały „okazję do wprowadzenia studentów nie tylko w problematykę epoki poprzedzającej starożytność i średniowiecze, w której dokonało się wiele osiągnięć ludzkich, ale i w metody badań interdyscyplinarnych, z czym współczesny student powinien się przynajmniej zetknąć”.

Warto zacytować opinię jednego z dyrektorów IH UG, prof. Bogusława Cyglera: „Przy prowadzeniu egzaminu prof. Powierski nie jest drobiazgowy, zwracając przede wszystkim uwagę na zrozumienie przedmiotu, uważając, iż egzamin winien spełniać nie tylko funkcję kontrolną, ale być także jeszcze jednym ogniwem dochodzenia do wiedzy”⁷⁶. Opinia ta dobrze koresponduje ze studenckimi wspomnieniami o egzaminie obecnego profesora UG, Sobiesława Szybkowskiego: „O ile poprzednio mieliśmy do czynienia z egzaminem krótkim (najwyżej piętnaście minut do pół godziny), to u Profesora dwójka delikwentów mogła «wędzić się» w oparach papierosowego dymu w jego gabinecie nawet dwie godziny. Wynikało to z charakterystycznej cechy Egzaminatora, który pozwalał każdemu na swobodną, rzecz można «autorską» wypowiedź, nawet jeśli egzaminowany przedstawiał poglądy «herezjarsze», mylił Tochmatysza z Edygejem, nie potrafił wysnuć analogii między sytuacją polityczną

⁷⁴ Tenże, Prusowie, Mazowsze i sprowadzenie Krzyżaków do Polski, t. 2.1, Malbork 2001; t. 2.2, Malbork 2003.

⁷⁵ W jednym ze sprawozdań zaznaczył: „od filmów uważam za ważniejsze podczas wykładów żywe słowo” – Archiwum UG, 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG, pismo z 1982 r. Władze IH UG wprost pisały, że nie jest „zwolennikiem technicznej modernizacji metod nauczania, uważając, że na szczeblu uniwersyteckim (poza niektórymi przedmiotami) prowadzą one do prymitywizacji sposobu myślenia, chociaż są konieczne na szczeblu podstawowym” – Archiwum UG, 161 F/13, Teczka – Mianowanie Jana Powierskiego na stanowisko profesora zwyczajnego. Ocena działalności dydaktyczno-wychowawczej i organizacyjnej dr hab. profesora nadzw. Jana Powierskiego, 16 maja 1991, Bogusław Cygler, Przewodniczący RN IH UG.

⁷⁶ Archiwum UG, 161 F/13, Teczka – Mianowanie Jana Powierskiego na stanowisko profesora zwyczajnego. Ocena działalności dydaktyczno-wychowawczej i organizacyjnej dr hab. profesora nadzw. Jana Powierskiego, 16 maja 1991, Bogusław Cygler, Przewodniczący RN IH UG.

w piętnastowiecznej Japonii a dziejami Królestwa Francji w stuleciu X lub nie potrafił wyjąkać nazw ludów, które zagrażały Bizancjum między VII a IX w.”⁷⁷

Niewątpliwie najważniejszymi z zajęć były seminaria doktoranckie, na których profesor Powierski w oparach papierosowego dymu niestrudzenie wprowadzał mnie i mych kolegów w arkana badań nad dziejami średniowiecza. Ponownie przytoczę wspomnienia S. Szybkowskiego: „Doktoranci zawsze mogli liczyć na Jego pomoc, nawet w wypadku, kiedy zajmowali się tak egzotycznym dla Profesora tematem, jak późnośredniowieczna przede wszystkim genealogia małego rodu rycerskiego Cielepałów, osiadłego na Kujawach i w Wielkopolsce”⁷⁸.

W latach 1976-1986 Jan Powierski był kierownikiem dwuletnich Studiów Podyplomowych Historii w IH UG i senatorem UG⁷⁹. Od 1 października 1988 r. do 15 lutego 1989 r. pracował także na pół etatu w Oddziale Doskonalenia Zawodowego Nauczycieli w Ciechanowie. W 1994 r. przyjął etat w prywatnej Bałtyckiej Wyższej Szkole Humanistycznej (BWSH) w Koszalinie, będąc tu od 1998 r. dziekanem Wydziału Humanistycznego. Był współtwórcą planu studiów tej uczelni na kierunku historia, wygłosił w październiku 1994 r. wykład inauguracyjny działalności BWSH⁸⁰. Jako kierownik Zakładu Historii Średniowiecza IH UG stworzył zespół badawczy głównie spośród osób, nad rozwojem których czuwał (jedynie Klemens Bruski był absolwentem UMK; naukowymi wychowankami – absolwentami IH UG byli Błażej Śliwiński, Wiesław Długokęcki, Dariusz Dekanski; z kolei Beata Możejko było naukową wychowanką B. Śliwińskiego). Pozwoliło to w 1997 r. dokonać podziału na Zakład Historii Powszechnej Średniowiecza, którym nadal kierował J. Powierski, i na Zakład Historii Średniowiecza Polski i Nauk Pomocniczych Historii pod kierunkiem Błażeja Śliwińskiego (w którym zatrudnił on także swoich wychowanków: Sobiesława Szybkowskiego i Marka Smolińskiego).

Jan Powierski był członkiem komitetów redakcyjnych m.in. „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”, „Rocznika Gdańskiego”, *Słownika biograficznego Pomorza Nadwiślańskiego*, „Gdańskich Zeszytów Humanistycznych”, redaktorem jednego z tomów „Rocznika Elbląskiego”. Od 1963 r. był członkiem Polskiego Towarzystwa Historycznego; pełnił funkcję prezesa gdańskiego Oddziału PTH, w drugiej połowie lat osiemdziesiątych XX w. – opiekunem Oddziału Elbląskiego PTH, członkiem Rady Naukowej Stacji PTH w Olsztynie. Był członkiem Komisji Historycznej przy I Oddziale PAN, od połowy lat sześćdziesiątych XX w. – Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie (od połowy lat siedemdziesiątych XX w. do 1990 r. był członkiem Rady Naukowej, w latach 1990-1991 Zarządu wyodrębnionego Towarzystwa Naukowego), członkiem Rady Naukowej Muzeum Archeologicznego w Gdańsku i Rady Muzealno-Konserwatorskiej Muzeum Zamkowego w Malborku.

⁷⁷ S. Szybkowski, Wspomnienia o Profesorze Janie Powierskim, w: Mazowsze, Pomorze, Prusy. Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza, red B. Śliwiński, 7, 2000.

⁷⁸ Tamże.

⁷⁹ E. Koko, Wydział Historyczny, w: Uniwersytet Gdański 1970-2010, red. A. Paner i A. Kłaczyński, Gdańsk 2010, s. 308.

⁸⁰ J. Powierski, Polska między wschodem a zachodem Europy, Studia Bałtyckie (Wyższa Szkoła Humanistyczna w Koszalinie), Historia, t. 1, Koszalin 1996, s. 13-25.

Należał od 1965 r. do Towarzystwa Naukowego w Toruniu, od 1973 do Gdańskiego Towarzystwa Naukowego, w którym dwukrotnie pełnił funkcję sekretarza Wydziału I. Brał udział w 1970 r. w VII Międzynarodowym Kongresie Historyków w Moskwie, w 1973 i 1974 r. przedstawił referat i brał udział w dyskusji na IV i V Konferencji Historyków Wspólnej Komisji Podręcznikowej PRL-RFN⁸¹.

W ocenie działalności Jana Powierskiego nie można pominąć kwestii jego światopoglądu; przez całe dorosłe życie był ateistą i marksistą. W 1962 r. został kandydatem, a w 1963 członkiem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej⁸². W latach 1964-1965 był członkiem Egzekutywy, a następnie w latach 1968-1970 I sekretarzem Podstawowej Organizacji Partyjnej przy Wydziale Humanistycznych UMK. W latach 1972-1973 był członkiem Komisji Rewizyjnej Zakładowej Organizacji Partyjnej na UMK⁸³. Działalność tę kontynuował też na Uniwersytecie Gdańskim. Działal w Egzekutywie Podstawowej Organizacji Partyjnej PZPR Wydziału Humanistycznego UG⁸⁴. Od stycznia 1981 r. był członkiem Komitetu Uczelnianego PZPR, w 1982 r. został sekretarzem do spraw ideologicznych Komitetu, w kwietniu tegoż roku – zastępcą członka Komitetu Dzielnicowego Gdańsk-Wrzeszcz, pełniąc jednocześnie funkcję lektora Komitetu Wojewódzkiego PZPR⁸⁵. W 1986 r. objął funkcję I sekretarza Komitetu Uczelnianego PZPR na UG, pełniąc ją do 1988 r. i rezygnując w połowie kadencji⁸⁶. Nawet w latach transformacji ustrojowej, mimo pracy dla prywatnego pracodawcy (Bałtyckiej Wyższej Szkoły Humanistycznej), nie zmienił swoich bardzo lewicowych poglądów – w każdym ze swoich pisanych po 1989 r. życiorysów punktował długoletnią przynależność do PZPR. Do tego wątku życiorysu Jana Powierskiego nawiązał w 1991 r., przy okazji jego starań o tytuł profesorski, w swojej recenzji prof. Antoni Gąsiorowski: „Będąc zawsze odmiennych niż doc. Powierski poglądów politycznych, muszę podkreślić z naciskiem, że nie doszły mnie żadne informacje o wykorzystaniu przezeń swych stanowisk tak przeciw komukolwiek, jak i w interesie własnym, co było zjawiskiem nader częstym w minionych latach”⁸⁷. Taka też była opinia większości pracowników Uniwersytetu Gdańskiego. Jan Powierski był ideowym marksistą, jak ognia unikał jednak czerpania z tego faktu jakichkolwiek dla siebie korzyści. Był ponadto członkiem Związku Nauczycielstwa Polskiego.

⁸¹ J. Powierski, *Struktura etniczna społeczeństwa Prus Krzyżackich w XIII-XVI w.*, w: *Zakon Krzyżacki a Polska w średniowieczu*. IV Konferencja Wspólnej Komisji Podręcznikowej PRL-RFN 16-22 IX 1973 r., Warszawa i V Konferencja Wspólnej Komisji podręcznikowej PRL-RFN 19-23 IX 1974 Toruń, red. M. Biskup, Poznań 1987, s. 53-64, 109, 111-112.

⁸² Archiwum UG, 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG. Życiorys z 21 IX 1965.

⁸³ Archiwum UG, 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG, D. A. Dekański, Jan Powieski 1940-1999 (jak w przyp. 1), s. 11

⁸⁴ Archiwum UG, 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG; D. A. Dekański, Jan Powierski 1940-1999 (jak w przyp. 1), s. 16.

⁸⁵ Archiwum UG, 41/99, Teczka osobowa byłego pracownika UG; D.A. Dekański, Jan Powierski 1940-1999 (jak w przyp. 1), s. 20.

⁸⁶ Archiwum UG, 1067/4, Teczka – Wniosek o nadanie Janowi Powierskiemu tytułu profesora. Życiorys.

⁸⁷ Archiwum UG, 1067/4, Teczka – Wniosek o nadanie Janowi Powierskiemu tytułu profesora Recenzja Prof. A. Gąsiorowskiego.

Był człowiekiem pogodnego, optymistycznego nastawienia, w kontaktach osobowych szybko skracał dystans, był duszą każdego towarzystwa. Nie wyobrażał sobie, by można było pracować bez wypijania niezliczonych kaw i wypalania niezliczonych papierosów.

Jan Powierski zmarł 6 maja 1999 r. w Akademii Medycznej w Gdańsku po operacji serca. Jego pogrzeb na gdańskim cmentarzu Łostowickim 12 maja miał, zgodnie z jego światopoglądem, charakter świecki. W Toruniu mieszkał w służbowym mieszkaniu w bloku dla pracowników UMK przy ul. Kraszewskiego, po przeprowadzce do Gdańska początkowo w mieszkaniu służbowym UG przy Wydziale Humanistycznym UG, następnie w mieszkaniu spółdzielczym w jednym z bloków gdańskiej dzielnicy Zaspa, przy ul. Pilotów. Był dwukrotnie żonaty i pozostawił dwóch synów. Był podporucznikiem rezerwy. Odznaczono go m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi (w 1985 r.), odznaką „Zasłużony dla Warmii i Mazur” (w 1986 r.).

W latach 2004-2005 staraniami dr Janusza Trupindy ukazał się dwutomowy, obszerny wybór artykułów Jana Powierskiego⁸⁸.

Beata Możejko

⁸⁸ Prussica. Artykuły wybrane z lat 1965-1995, t. 1, Malbork 2004; t. 2, Malbork 2005, ss. 640.